

Dohovor o biologickej diverzite v kontexte Agendy 21

Z. Guziová, P. Straka: Convention on Biological Diversity in the Context of Agenda 21. Život. Prostr., Vol. 31, No. 6, 293–295, 1997.

Sustainable development cannot be achieved without sustainable use of the world's biological diversity. It was recognised by international community, when the Convention on Biological Diversity was adopted and opened to signing at the UN Rio Conference on Environment and Development.

The Convention is a principal global instrument relevant to achieving goals set up in chapter 15 of Agenda 21. But the provisions of the Convention are of the utmost relevance to planning and management of land resources, combating deforestation, managing fragile ecosystems, promoting sustainable agriculture and rural development and consideration of marine and coastal biological diversity. The provisions of the Convention are also relevant to a number of cross-cutting issues such as combating poverty, demographic dynamics and sustainability, integrating environment and development in decision making, environmentally sound management of biotechnology, technology transfer, financial resources and mechanisms, role of major groups, etc. Broad scope of commitments of the Parties of the Convention makes the Convention central to the implementation of the Agenda 21 and provides a legally binding framework for translating its principles into concrete actions.

Ochrana biologickej diverzity predstavuje dnes jednu z najväčších výziev pre ľudstvo v záujme jeho zachovania. V súčasnosti asi 40 % svetovej ekonomiky a 80 % potrieb ľudí žijúcich na a pod hranicou biedy závisí od biologických zdrojov.

Biologické zdroje sú pre život človeka nevyhnutné a umožňujú prispôbovať sa meniacim sa potrebám a environmentálnym podmienkam. Mnohé oblasti ľudskej činnosti závisia od diverzity prírodných ekosystémov a ich environmentálnych funkcií. Biologická diverzita je kľúčovým faktorom udržania takých rôznorodých odvetví a úsekov, ako je lesníctvo, poľnohospodárstvo, priemysel, rybárstvo, zdravotná starostlivosť, turistika a pod.

Úspešnosť ochrany biologickej diverzity a zabezpečenie trvalo udržateľného využívania jej zložiek závisí od dobrej politiky (cenovej, daňovej, vlastníckych vzťahov k pôde a pod.) a efektívnych legislatívnych, inštitucionálnych a sociálnych opatrení, ktorých vytváranie často presahuje hranice tradičného chápania ochrany a stojí mimo rôznych organizácií ochrany prírody.

Vyhlásenie, že ochrana a trvalo udržateľné využívanie biologickej diverzity je ústredným prvkom pri naplňovaní Agendy 21, nie je frárou. Agenda 21 predstavuje globálny konsenzus a politický záväzok pre trvalo udržateľný rozvoj na najvyššej úrovni. Dohovor o biologickej diverzite (ďalej Dohovor) sa nezaobrá len jej ochranou, ale zahrňa i trvalo udržateľné využívanie jej jednotlivých zložiek a spravodlivé rozdeľovanie prínosov z využívania genetických zdrojov.

Zmluvné strany Dohovoru majú povinnosť zabezpečiť jeho implementáciu na národnej úrovni prostredníctvom štátnych stratégií ochrany a trvalo udržateľného využívania biodiverzity, ktoré majú byť integrované do koncepcií a politiky jednotlivých odvetví, ale aj do priezorových aktivít, ako je napr. územné plánovanie a rozhodovanie.

Identifikácia stavu biologickej diverzity prostredníctvom programov výskumu a monitoringu je ďalším dôležitým opatrením, ktorým sa Dohovor zaoberá. Toto poznanie umožňuje stanoviť priority ochrany a koncepcie trvalo udržateľného využívania. Dohovor zväz-

ňuje kľúčovú úlohu ochrany in-situ a priznáva dôležitú úlohu ochrane ex-situ.

Zmluvné strany Dohovoru sú povinné zavádzať a uskutočňovať i opatrenia na podporu trvalo udržateľného využívania biologickej diverzity a zahŕňať tieto aspekty do rozhodovacieho procesu.

Dohovor vyžaduje zavedenie a využívanie ekonomickej i sociálne vhodných motivačných opatrení, ako

je správne oceňovanie prírodných zdrojov a využívanie obchodovateľných práv pri ich manažmente.

Dohovor obsahuje aj články zaoberajúce sa minimalizovaním negatívnych vplyvov, prístupom ku genetickým zdrojom, budovaním ľudských a inštitucionálnych kapacít, prenosom technológií vrátane biotechnológií a umožňovaním prístupu k nim. Akceptuje práva domorodých národov a ich príspevok k trvalo udržateľnému využívaniu biodiverzity a obhajuje využívanie tradičných poznatkov. Dôležitým sociálnym aspektom tohto dokumentu je ustanovenie o spravodlivom a rovnocennom využívaní prínosov, ktoré plynú z využívania genetických zdrojov.

Vidíme, že Dohovor, hoci je principiálnym globálnym nástrojom na napĺňanie cieľov uvedených v 15. kapitole Agendy 21 – ochrana biologickej diverzity – široko presahuje názov tejto kapitoly. Tento fakt potvrdila i Komisia OSN pre trvalo udržateľný rozvoj, ktorá na svojom 3. zasadnutí vyzvala štáty, aby urýchlili proces ratifikácie a implementácie Dohovoru. Ako dokument medzinárodného práva poskytuje dnes už 169 zmluvným stranám široké spektrum právnych záväzkov pri napĺňaní mnohých kapitol Agendy 21, ktorá napriek významu, ktorý sa jej prisudzuje, je objektívne len proklamáčnym dokumentom.

Ako dosiaľ prispeli procesy Dohovoru o biologickej diverzite k napĺňaniu odkazu Agendy 21?

Národné stratégie ochrany biodiverzity a trvalo udržateľného využívania jej zložiek, ktoré sa v súčasnosti spracúvajú v mnohých štátoch, by v rámci ideálneho scenára mali byť súčasťou stratégií trvalo udržateľného rozvoja, alebo môžu byť ideálnym východiskom na ich prípravu.

II. zasadanie Konferencie zmluvných strán Dohovoru o biodiverzite, ktoré sa konalo v Jakarte r. 1995, prijalo rozhodnutie o morských a pobrežných ekosystémoch, známe ako *Jakartský mandát*. Navrhuje rámec pre činnosti zamerané na ochranu a trvalo udržateľné využívanie týchto ekosystémov na globálnej úrovni.

Konferencia zmluvných strán Dohovoru začala s prípravou pracovného programu pre suchozemské ekosystémy vrátane púštnych, polopúštnych a horských regiónov. Proces Dohovoru bol prepojený s aktivitami *Medzioládneho panelu o lesoch*, ustanoveného Komisiou OSN pre trvalo udržateľný rozvoj. III. zasadanie Konferencie v Buenos Aires (v novembri 1996) sa podrobne zaoberalo ochranou a trvalo udržateľným využívaním poľnohospodárskych ekosystémov.

Kapitola 16 Agendy 21, ktorá sa zaoberá vhodným manažmentom biotechnológií, dostala podporu v podobe prípravy *Protokolu o bezpečnom prenose, narábaní a využívaní živých modifikovaných organizmov*. Protokol

sa bude zameriavať na problematiku cezhraničného prenosu organizmov, ktoré môžu negatívne ovplyvňovať ochranu a trvalo udržateľné využívanie biodiverzity a ustanoví vhodné postupy pre včasnú informovanosť zainteresovaných strán. Očakáva sa, že Protokol bude na medzinárodnej úrovni prijatý do konca r. 1998.

Na podporu vedeckej a technickej spolupráce a budovania kapacít sa v súčasnosti vytvára mechanizmus clearing-house na medzinárodnej úrovni.

Hlavné skupiny, identifikované v 3. časti Agendy 21, sa zúčastňujú na procesoch Dohovoru, čo im umožňuje angažovať sa spolu s vládami na implementácii prijatých záväzkov. Predovšetkým niektoré ustanovenia Dohovoru špecificky riešia záujmy domorodých národov, ako aj iných miestnych komunít.

Hoci Dohovor závisí od jeho implementácie na národnej úrovni, jeho význam je hlavne v znižovaní ohrozenia životného prostredia na globálnej úrovni. Avšak implementácia Dohovoru na globálnej úrovni o. i. závisí od finančných zdrojov. Pri príprave Agendy 21 boli odhadnuté len náklady na realizáciu kapitoly 15 vo výške 3,5 mil. USD (vrátane asi 1,75 mil. USD od medzinárodného spoločenstva vo forme grantov alebo úľav na obdobie 1993–2000). Dohovor v článku 20 zaväzuje rozvinuté krajiny, ktoré sú jeho zmluvnými stranami, aby poskytovali nové a dodatočné finančné zdroje rozvojovým krajinám na pokrytie zvýšených nákladov spojených s implementáciou opatrení vyplývajúcich z ich záväzkov v rámci Dohovoru, a tak vytvára na to aj právny rámec.

Popri bilaterálnych, regionálnych a multilaterálnych mechanizmoch Dohovor ustanovuje aj osobitný mechanizmus poskytovania finančných zdrojov. V súčasnosti je touto funkciou poverený *Globálny fond pre životné prostredie* (Global Environment Facility – GEF), ktorý zastáva rovnakú funkciu i pre Rámcový dohovor OSN o klimatických zmenách. Pre kontroverzné názory donorov a krajín, ktoré sú príjemcami finančnej pomoci, je to zatiaľ mechanizmus len na dobu určitú. Prijímateľské krajiny majú výhrady voči vplyvu donorských krajín na GEF, pretože sila rozhodovacej právomoci sa odvíja od výšky vloženého príspevku. Inou oblasťou výhrad je vlastný systém práce GEF-u. Často sa mu vyčíta malá pružnosť pri príprave a implementácii projektov, ako aj previazanosť so štruktúrami a politikou Svetovej banky. Rozvinuté krajiny argumentujú, že v súčasnosti nie je

Dohovor o biodiverzite obhajuje práva domorodých národov. Parlament Navajov v obci Window Roch v štáte Arizona (USA).

reálne ani organizačne, ale ani z hľadiska ich ochoty prispievať, vytvorí nový globálny fond, ktorý by slúžil výhradne potrebám Dohovoru o biodiverzite. Toto stanovisko podporujú i krajiny s transformujúcou sa ekonomikou, ktorých hlas však väčšinou zaniká v kontroverznom dialógu Sever – Juh.

Mnohé z krajín, ktoré ležia v oblastiach tzv. megabiodiverzity, patria v súčasnosti medzi ekonomicky najzaostalejšie, a teda najchudobnejšie štáty sveta. Ak bude medzinárodné spoločenstvo od nich žiadať zabezpečovanie ochrany biologickej diverzity a trvalo udržateľné využívanie jej zložiek, budú neustále požadovať medzinárodnú finančnú pomoc. Pre investovanie do biodiverzity však existujú veľmi silné argumenty. Popri etickom princípe, ktorého podstata spočíva v ochraňovaní rôznorodých foriem života a zodpovednosti voči budúcim generáciám, existuje silný sociálno-ekonomický motív – boj s chudobou. Dlhodobou udržateľné využívanie prírodných zdrojov ľuďmi žijúcimi vo vidieckych oblastiach môže priniesť odstránenie tohto globálneho problému, ktorý rieši 3. kapitola Agendy 21.

Dohovor o biologickej diverzite je ambicióznou dohodou, ktorá zasahuje obrovský rámec ľudských činností. Jeho doterajšie uplatňovanie môžeme však charakterizovať len ako určitý prínos k napĺňaniu záverov z Ria. Potenciál tohto Dohovoru je však nesmierny... Slovanmi generálneho tajomníka OSN Koffi Annana: *“zanedbanie činov v súčasnosti môže nezoradne poškodiť planétu, rozpútať špirálu narastajúceho hladu, zanedbávania, chorôb a biedy”*.